

Педагогічний досвід

УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО З ТЕМИ «СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ» (9 клас)

В. ГЕРАСИМЕНКО,
учитель української мови і літератури
вищої категорії спеціалізованої школи № 87 ім. О.П. Довженка
з поглибленим вивченням української мови та літератури м. Києва

Навчальна мета: узагальнити й систематизувати знання учнів з теми «Складносурядні речення», сформувати цілісну систему особистих знань учнів з теми, структурувати вивчений теоретичний матеріал, удосконалити пунктуаційні вміння й навички; розвивати творчі вміння самостійно розв'язувати нові пізнавальні завдання; удосконалити пунктуаційні вміння й навички.

Розвивальна мета: розвивати творчі вміння моделювати складносурядні речення, вживати їх в усному і писемному мовленні, розставляти і пояснювати розділові знаки між простими реченнями у складносурядному.

Виховна мета: виховувати в учнів захоплення красою природи рідної країни.

Тип уроку: урок узагальнення й систематизації вивченого.

Методи і прийоми: бесіда, система тренувально-творчих завдань, тестові завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Ознайомлення дев'ятикласників з темою, метою й завданнями уроку.

Оголошення епіграфа:

*А краса живе в усьому:
На Землі і в небесах ...*
Н. Шайнюк

III. Виконання завдань на узагальнення практичних умінь і навичок.

1. Редагування.

Бродити по вулицям — бродити вулицями.

Захворіти грипом — захворіти на грип.

Жовтневі краски — жовтневі барви.

Подякувати вчителя — подякувати вчителю.

Справжня зимня погода — справжня зимова погода.

Приймати участь — брати участь.

Захватувати подих — затамувати подих.

2. Творче моделювання.

Скласти складносурядні речення з парами словосполучень.

I варіант: *бродити вулицями — справжня зимова погода.*

II варіант: *жовтневі барви — затамувати подих.*
(можна змінювати форми слів)

Один учень біля дошки виконує завдання з картки.
Намалювати схему видів складних речень.

3. Робота з таблицями.

Усне висловлювання на лінгвістичну тему про складносурядні речення в науковому стилі.

4. Пошуково-вибіркова робота.

Розставити розділові знаки, виділити граматичні основи. Скласти схеми складносурядних речень, зробити синтаксичний розбір.

1. *До весни затихнули в байраці і струмок і голос журавля.*

2. *Листопад підкрався з-за дубів і гай знімає золоту перуку.*

3. *Достигла нива колосиста і зріють яблука в саду.*

4. *Вітер то затихав і летів городами в степ то налітав з повною силою.*

5. Усне висловлювання на лінгвістичну тему.

У чому полягає відмінність між простими реченнями з однорідними членами і складносурядними?

6. Дослідження-відновлення.

Диференційовані завдання

I група: доповнити кожне із запропонованих речень так, щоб вони перетворилися на складносурядні з єднальними або протиставними сполучниками (виділити граматичні основи).

Сонце вже зійшло, але... (ще було холодно)

Осінь урочисто прощалась із землею, і... (починалась зима)

Небо густо затягнулося хмарами, і... (на землю впав темний вечір)

II група: скласти складносурядні речення з поданими граматичними основами. Пояснити розділові знаки.

Вітер ущух — тепліше не стало.

Падають зорі — палахкотять заграви.

Хмарилось — промінь падав.

7. Пунктуаційний практикум.

Записати речення, зробити синтаксичний розбір, додати спільний другорядний член. Що при цьому змінилося в реченні?

(У лісі) Пахнуть квіти і виспівують птахи на всі голоси.

(Хай) Добірним зерном засівається поле і багатіє країна моя.

IV. Тестовий взаємоконтроль.

1. Між частинами складносурядного речення не треба ставити коми в рядку (розділові знаки пропущено)

A Ці святі простори вічні і вічний тут народ живе.

B Відшаруділо під ногами листя і віддзвеніло небо журавлями.

B Карпати потонули в тиші й стоять смереки у сонливій зморі.

Г У високості тремтів срібний птах і симфонія сонця дзвеніла.

2. Кома між частинами складносурядного речення поставлена помилково в рядку

А Уже потемніли степи, і сутінки стали густими.

Б За обрієм воркують дні осінні, і я ще встигну приглубити їх.

В Посріблені ліси окуталися тінню, а небосхил горить і віти золотить.

Г Сіяє у росах сріблясте проміння, і сіється листя в гулке безгоміння.

3. Між частинами складносурядного речення треба поставити кому в рядку (розділові знаки пропущено)

А Тільки в лісах шумів вітер і безкраїм проваллям хиталася темрява.

Б Уже збігла вода і в калюжах спалахує рання зоря.

В Згорає на гіллі зелений снопик літа і біло плаче тихий молочай.

Г На заході небо почервоніло й запалали вогнем розкидані легенькі хмари.

4. Установіть відповідність між складносурядними реченнями і вжитими в них сполучниками сурядності.

Сполучник сурядності	Речення	
1 єднальний	А На горі вітер колихає струнки сосни, а вони так гнуться і клоняться.	1
2 розділовий	Б То сонце усміхнеться нам крізь хмари, то дощик рясно землю поливає.	2
3 протиставний	В На ранок рушився вітер і небо заволокло сірими розпатланими хмарами.	3
4 розділовий	Г Я бачив, як вітер березу зломив.	4
повторювальний	Д Надвечір хмари опустилися нижче, хоч дощ не поспішав напоїти землю довгоочікуваною вологою.	

5. Установіть відповідність між складносурядними реченнями і розділовими знаками, які слід у них ужити.

Розділовий знак	Речення	
1 кома	А Ударив грім і земля здригнулась від його сили.	1
2 кому	Б Ніхто мене в завію не зігріє і не подасть ніхто мені руки.	2
не треба ставити	В Нині величаво шумлять явори й не затихають до ранку вітри.	3
3 тире	Г Марія дивиться на сонце і благає Сонце любе! Не спіши, зачекай!	4
4 крапка з комою	Д Все зраділо, стрічаючи день і день зрадів, розквітаючи, ясний, теплий, погожий.	

V. Робота з текстом.

Творче спостереження над мовним матеріалом з елементами аналізу.

Прочитати мовчки текст. Визначити його стильову й типологічну будову. Проаналізувати складносурядне речення та прості речення з однорідними членами, пояснити вжиті в синтаксичних конструкціях розділові знаки за допомогою пунктуаційних правил.

По обидва берега Раставиці через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раставиця, неначе передражнює здорові річки. Он верби одступились од берега і розсипалися купама на зеленій траві. Скрізь по обидва боки Раставиці на покаті стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспиналися та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку, там далі набігли над річку високі коноплі і залили берег своїм духом. В одному місці розрослись чималі вишніжки, а далі од берега ростуть дикі груші та яблуні, розкидавши своє широке гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного города вгніздилась прездорова, стара, широка та гілляста дика груша (І. Нечуй-Левицький).

VI. Перевірка домашньої роботи — твору-роздуму в художньому стилі «Гостює осінь в ріднім місті».

Опорні словосполучення:

*осінь золотом малює — шарудіння листя;
жовтневі барви — осінь на багрянному коні;
хазяїнусе золотоволоса — скупе сонце;
сумний дощ — плач природи.*

1. Повторення матеріалу з теорії літератури — художні засоби у творі.

2. Пояснити зміст дібраних до твору-роздуму прислів'їв.

Від вересня вогонь і в полі, і в хаті (земля одягла золоті, багряні шати; вже палимо дровами, нагріваємо піч).

Верещить вересень, що вже осінь (крик, вереск птахів, що відлітають; повіяло холодом).

VII. Хвилинка крилатих висловів.

Біблійні вислови

1. *Манна небесна* — дещо цінне, рідкісне, приємне. Манна, за Біблією, — це солодкувате борошно з присмаком коріандру, яке падало з неба протягом 40 років мандрування євреїв Синайською пустелею на чолі з пророком Мойсеєм.

2. *Світло для світу* — це кращі представники людства (церковнослов'янською — светоч мира).

Це слова Ісуса Христа з Проповіді на горі про апостолів.

VIII. Підсумок уроку.

IX. Домашнє завдання.

Скласти узагальнювальну схему з теми «Складносурядне речення», на основі якої підготувати повідомлення в науковому стилі.

Або

Змоделювати пари складносурядних речень, частини яких з'єднано сполучником *та*: а) у значенні протиставного; б) у значенні єднального.

Зробити письмовий синтаксичний розбір одного з речень.